

COLOFON

JAARGANG 32 - NUMMER 2

JUNI 2022

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt 4 keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van Heemkundekring Rosmalen.
Hoff van Hollantlaan 1
5243 SR Rosmalen

Website
www.heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van den Broek, voorzitter
- Marja Spierings-Voets secretaris
- Wim van Son, penningmeester
- Peter van Hoek, lid
- Hans Groenewoud, lid
- Piet Korsten, lid

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Hans Groenewoud
- Michiel van Heumen
- Wim van Son
- Wouter Loeff
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. den Bosch

Losse nummers:

- € 5,50 per uitgave

Kopijadres:

- info@heemkundekringrosmalen.nl

Ledenadministratie:

- ledenadministratie@heemkundekringrosmalen.nl

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie</i>	Voorwoord 3
<i>Hans Groenewoud</i>	Nationaal Monument kamp Amersfoort en de relatie met Rosmalen 4
<i>Hans Groenewoud</i>	Ontvangen schenkingen voor het archief van de heemkundekring 6
<i>Henk de Werd</i>	Zusters in het Liefdesgesticht te Rosmalen 7
<i>Henk de Werd en Driek van Grètte</i>	Historisch deel 7 9
<i>Hans Groenewoud</i>	De school en het onderwijs in de Kruisstraat 10
<i>Michiel van Heumen</i>	Grondgebruik in de gemeente Rosmalen in 1832 deel 3 14
<i>Jo Versteijnen</i>	Een ode aan onze groot- en/of overgrootmoeders 19
<i>Hans Groenewoud</i>	Aanvulling op het verhaal "Scholluk" 20
<i>Henk de Werd</i>	Revue Hintham 1960 "Ut ken nouw leije" Deel 1 21
<i>Hans Groenewoud</i>	Scherfmozaïek Pieter Wiegersma gered op Landgoed Coudewater 27
<i>Hans Groenewoud</i>	Zoektocht beeldhouwer van "Het lezende Meisje" 28
<i>Driek van Grette</i>	Mieke 29
<i>Rien van den Broek</i>	Voetbalhistorie uit ons eigen durpke (deel 4) 30
<i>Harry Coppens †</i>	Voor u gehoord 31

Foto voorzijde omslag: : Van het oostelijk deel van een pand ter plaatse waar nu de Sint Antoniusstraat in Hintham is, maakte Josef August Knip (1777-1847) rond 1800 deze prent. De schuur die op kadastraal perceel E 100 stond is erachter ook nog zichtbaar. Rechts een stukje van het pand dat later café 't Zonneke werd. Collectie: Museum Krona te Uden, inventarisnummer 0417-17

Foto achterzijde omslag: De onthulling van de plaquette van Gred van Gerven.

Voorwoord

Voor u ligt de tweede uitgave van de *Rosmalla* van dit jaar, het lijfblad van de Heemkundekring Rosmalen. De redactie heeft het weer op tijd voor elkaar gekregen een nieuwe uitgave tot stand te brengen.

Op het laatste moment werd dit feit echter compleet overschaduwd door het plotselinge tragische overlijden van een Rosmalenaar pur sang: Martien Veekens. Hij heeft in het verre verleden aan de wieg gestaan van de heemkundekring en dit blad en heeft met een grote hoeveelheid zeer waardevolle en lezenswaardige artikelen op allerlei gebied in de loop der jaren gezorgd dat de *Rosmalla* staat waar het nu is. Hij is tijdens zijn leven van ongelooflijke betekenis geweest voor de ontwikkeling van de kennis van de geschiedenis en de heraldiek van Rosmalen en verre omgeving. Veel heemkundekringen, zoals o.a. Nuland, 's-Hertogenbosch en Bergeijk, hebben mogen profiteren van zijn brede kennis van de geschiedenis van Brabant en de bijbehorende heraldiek. Door zijn inbreng zijn veel Brabanders de geschiedenis van hun omgeving leren kennen en waarderen. In de volgende *Rosmalla* komen we uitgebreid terug op het overlijden en de nalatenschap van ons lid Martien Veekens.

Namens de redactie van de *Rosmalla*.

Martien Veekens

Nationaal Monument Kamp Amersfoort en de relatie met Rosmalen

Hans Groenewoud

Al eerder verschenen in de *Rosmalla* stukken over de vragen die onze heemkundekring bereiken via onze website. Deze komen van mensen die het een en ander over het oude Rosmalen willen weten en een beroep doen op de kennis van onze leden. Ook Jo Versteijnen heeft in vorige afleveringen daar al over geschreven. En de vragen blijven nog steeds komen. Zo ook de volgende vraag van een van de onderzoekers van het Nationaal Monument Kamp Amersfoort. Ik geef de vraag hier integraal weer:

- In 2020 is stilgestaan bij het herdenken van WO II. Veel heemkundekringen hebben publicaties het daglicht doen zien. Het onderzoeksteam zoekt nog steeds naar namen van hen die in kamp Amersfoort toen geweest zijn. Alle info is welkom. In het bijzonder zijn we ook bezig om van hen een foto te vinden om hen een gezicht te kunnen geven op de website 'geefgevangeneeneengezicht'. Mijn verzoek aan uw vereniging is om ons daarbij te helpen. Steef Volp, onderzoeker Nat. Mon. Kamp Amersfoort.*

In eerste instantie wisten we niet precies hoe met deze vraag om te gaan. In onze bibliotheek vonden we wel het gedenkboek van Wil en Diny van den Elzen: "Ter herinnering aan Gred van Gerven, Slachtoffer van WO II" en het boek van S. Geertsema¹, waar Wil van de Elzen ook aan heeft meegewerkt. Ook het boekwerk van Antoon van den Elzen: "Wel gestorven maar niet vergeten - Oorlogsslachtoffers in Rosmalen" bracht ons geen uitkomst. We konden echter in eerste instantie nergens in ons archief terugvinden wie er verder nog meer vanuit Rosmalen naar Kamp Amersfoort werd gestuurd.

We dachten daarom dat het maar een beperkte groep zou zijn geweest. Om daar meer over aan de weet te komen hebben we contact opgenomen met onderzoeker Steef Volp. Hij meldde ons dat we in het kader van het onderzoek dat daar gedaan wordt, in het bezit konden komen van een Excel-file met de namen van de slachtoffers uit Rosmalen. Deze heeft hij ons toegestuurd. Tot onze grote verrassing kregen we een lijst met **38 personen** (!), compleet met alle mogelijke gegevens, zoals adres, geboortedatum, reden van het arrest, etc. Bij dat laatste ging het vaak om kleine vergrijpen, zoals het niet melden van het bezit van een radio, zwarte handel en bv. "Schutzhäft": een vorm van preventieve hechtenis van personen, die onwelwillend stonden tegenover het nazibewind vanwege hun politie-

Gred van Gerven

ke overtuiging, geloof, geaardheid of afkomst zoals Jehova's getuigen, Sinti's, Joden, asociale of homoseksuelen. De "Schutzhäft" kon niet bij een rechtbank aangevochten worden en er was geen gerechtelijke bescherming tegen mishandeling tijdens deze gevangenschap. Er kwam verder een aantal personen op de lijst voor die zich schuldig hadden gemaakt aan "Schwarzsclachtung": illegaal slachten. Zeker in een dorp als Rosma-

len kon je in die tijd, waarin het aan van alles ontbrak, dit soort activiteiten verwachten.

Tegelijkertijd kregen we het bericht dat er bij de boerderij in de Maliskamp, waar de eerder in dit verhaal genoemde Gred van Gerven heeft gewoond, te zijner nagedachtenis een herdenkingsplaquette zou worden onthuld. Deze plaquette is op 3 mei jl. tijdens een zeer indrukwekkende plechtigheid door Burgemeester Mikkers onthuld, precies op de dag dat Gred in 1910 werd geboren. Gred werd op 8 augustus 1944 in gevangenschap afgevoerd naar 's-Hertogenbosch met het verhaal dat hij de volgende dag terug zou keren. Tijdens een inval in de boerderij op zoek naar onderduikers werd slechts een kapotte radio gevonden. De Moeder van Gred zou worden gearresteerd, maar Gred bood aan om in plaats van haar mee te gaan. Hij zou

immers, zoals gezegd, de volgende dag weer terug zijn. Helaas heeft hij zijn ouders en verdere familie nooit meer teruggezien. Via 's-Hertogenbosch is hij afgevoerd naar kamp Amersfoort en vervolgens heeft hij na een lange reis langs meerdere kampen de dood gevonden in waarschijnlijk Concentratiekamp Neuengamme of tijdens de scheepsramp met de Cap Arcona in de Lübeckerbocht.

Een van de agenten, die bij de overval en de arrestatie van Gred aanwezig was, was de brute en zeer beruchte NSB-wachtmeester van de Arbeits Kontrolle Dienst Piet van Bussel, beter bekend als “de Kin”. Een goede maand na de arrestatie van Gred werd hij door leden van Knokploeg Margriet op klaarlichte dag in de Kerkstraat in 's-Hertogenbosch geliquideerd.

Wat was Kamp Amersfoort, zeker ook vanwege de vraag die we hebben gekregen over de mensen uit Rosmalen, die daar kortere of langere tijd hebben gezeten? Ik weet van het bestaan, mijn hele familie komt van oorsprong uit Amersfoort en mijn ouders, vooral mijn vader die daar ook korte tijd heeft gezeten, hebben er in het verleden over verteld. Reden genoeg om hier eerst eens verder naar te kijken.

Volgens het boek van Geraldien von Freitag² hebben 35.000 Nederlanders er tijdens de 2e wereldoorlog onder onvoorstelbaar slechte omstandigheden gevangengezeten. Ten minste 217 gevangenen zijn bezweken aan de ontberingen die ze daar moesten doorstaan. Een vergelijkbaar aantal is in de omgeving van het barakkenkamp gefusilleerd. Ze noemt “Amersfoort” een ander woord voor “Duitse terreur”.

Er zijn grof gezien drie periodes te benoemen bij de beschrijving van KZ Amersfoort. Het werd oorspronkelijk ingericht als barakkenkamp tijdens de mobilisatie van het Nederlandse leger in 1939. Na 15 mei 1940, de dag van de overgave van het Nederlandse leger, werd het kamp door de Duitsers in gebruik genomen als herstellingsoord voor Duitse frontsoldaten en einde van dat jaar als legerplaats. Het naastgelegen Kamp Amsvorde werd in het jaar daarop door het SS-wachtkommando Nord-West als opleidingscentrum ingericht. Dit waren in Nederland woonachtige Duitsers en Nederlandse SS-ers, die deel uit gingen maken van bewakingseenheden van vliegvelden en gevangenkampen, zoals het aangrenzende kamp Amersfoort. Oorspronkelijk werden de arrestanten, verdacht van verzetsactiviteiten, geïnterneerd in kamp Schoorl, doch dat werden er geleidelijk aan zoveel, dat de Sicherheitspolizei op zoek moest naar een centraler gelegen locatie. Men koos hiervoor het barakkenkamp Appelweg in Leusden. Op 18 augustus 1941 arriveerde de eerste groep van 195

gevangenen uit Kamp Schoorl in het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort (PDA). De gevangenen werden in werkploegen ingedeeld en moesten zeer zwaar werk verrichten, zoals de aanleg van een schietbaan en het uitgraven van een vuilstortplaats. In het kamp braken regelmatig epidemieën uit van besmettelijke ziektes. In deze eerste fase van het kamp werden al velen doorgestuurd naar andere kampen, zoals Buchenwald, Mauthausen, Natzweiler, Neuengamme en Sachsenhausen. Vanaf eind 1941 werden nog toegevoegd een keuken, de zgn. Bekleidungskammer, de zgn. Werkstätten, zes stenen barakken en de beruchte ‘Rozentuin’: een omheinde plek waar gevangenen uren, soms dagenlang voor straf moesten staan. Het stoffige, centrale plein diende als appelplaats, waar vaak urenlang zinloze oefeningen moesten worden gedaan³. In maart 1943 werd het kamp tijdelijk gesloten vanwege een nieuwe uitbreiding met zeven barakken; tot die tijd hebben ruim 8.500 mensen gevangen gezeten. Vanaf mei 1943 ging het kamp een centrale rol vervullen als verzamelplaats voor de verplichte dwangarbeid voor de Duitse oorlogsindustrie: de Arbeits-einsatz. Het kamp was hiervoor een centrale plaats voor verzameling en doorvoer naar Duitsland. Uiteindelijk zijn vanuit Kamp Amersfoort meer dan 800 transporten naar andere kampen georganiseerd. Dit ging niet alleen naar Duitsland. Ook werd een groot transport naar Zwolle gestuurd, naar “achter de IJssel”, zoals mijn vader die daar deel van uitmaakte, het noemde, om daar verdedigingslinies te gaan graven. Op 11 oktober 1944 vond het grootste transport plaats: ruim 1.400 Nederlandse mannen naar Neuengamme. Onder hen bevonden zich 601 mannen uit Putten, opgepakt na een razzia als represaille voor een aanslag op Duitse officieren. Slechts 48 van hen zouden uiteindelijk terugkeren naar hun dorp op de Veluwe. Het is volgens het boek van Wil en Diny van den Elzen vrijwel zeker dat hierbij ook Gred van Gerven naar Neuengamme werd getransporteerd.

Oude wachttoren

Gedurende de laatste jaren was Karl Berg de commandant van Kamp Amersfoort. De niet minder beruchte Joseph Kotalla trad op als zijn plaatsvervanger en verwondde bij het nieuwjaarsappel van 1945 honderd gevangenen ernstig.

Dankzij inspanningen van enkele gefortuneer-

de dames en de vertegenwoordigster van het Rode Kruis, Loes van Overeem, lukte het langzaam om de voedselvoorziening en leefomstandigheden in Kamp Amersfoort te verbeteren. De volharding van Van Overeem werd beloond en op 19 april 1945 kreeg zij het beheer over Kamp Amersfoort overgedragen. De nazibewakers vernietigden de administratie, vluchtten met medeneming van tientallen gijzelaars naar Den Haag en op 7 mei 1945 betraden de eerste Canadese bevrijdingstroepen het kamp.

Na de oorlog vervulde Kamp Amersfoort nog enkele malen een rol in dienst van het Nederlandse leger, maar in 1968 werd het uiteindelijk gesloopt. Onder de nabestaanden van kamp Amersfoort was er echter de behoefte aan behoud van een authentieke gedachtenisplek. In het jaar 2000 besloot de Tweede Kamer daarop tot de financiering van een herinneringscentrum, dat in 2004 werd geopend.

De Excel-file, die in het eerste deel van dit verhaal werd genoemd, vormt een duidelijke relatie met Rosmalen. We horen en weten eigenlijk weinig van de personen die op deze lijst staan. Onderzoeker Steef Volp is, zoals dit in

zijn mail staat, bezig zoveel mogelijk slachtoffers “zichtbaar” te maken. Dit gebeurt via verhalen en waar mogelijk met foto’s om zodoende voor de toekomst een (digitaal) monument op te richten om al deze slachtoffers blijvend te kunnen herdenken. Ook wij hier in Rosmalen kunnen en moeten daar aan meewerken door, mochten we herinneringen of andere zaken hebben aan personen die op de lijst voorkomen, deze door te geven aan onze Heemkundekring Rosmalen. Wij zorgen dan dat deze gegevens terecht komen in Amersfoort; op de plaats waar ze een blijvende herinnering zullen gaan vormen aan een onmenselijk verleden. De lijst met namen kunt u opvragen via onze website⁴.

1. S.P Geertsema (red.): “De ramp in de Lübeckerbocht”
2. Geraldien von Freitag-Drabbe Künzel: “Kamp Amersfoort”
3. Nat. Mon. Kamp Amersfoort: “De geschiedenis van Kamp Amersfoort”:
4. www.heemkundekringrosmalen.nl

Ontvangen schenkingen voor het archief van de heemkundekring

Hans Groenewoud

In de afgelopen periode hebben weer een aantal mensen de heemkundekring bedacht met de volgende schenkingen voor ons archief:

- Verschillende enveloppes met een groot aantal bidprentjes
- Reeds enige tijd geleden geschonken:
 - Stamboek fokregister koeien van Rosmalense boeren van maart. 1918 tot 1962
 - Via Mediagroep:
 - Zeer veel ingebonden en niet-ingebonden jaargangen van het weekblad “De Molen”
 - Idem: Weekblad Rosbode
 - Idem: Thuis in Rosmalen
 - Idem: Rosmalens Nieuwsblad
- Diskette met 269 foto’s van Oud Rosmalen
- Archief van de “Vereniging Behoud Bernadette” met veel oude foto’s
- Een aantal losse foto’s van oud-rosmalenaren
- Een aantal tekeningen/etsen van de St. Lambertuskerk
- Naamplaat, die vroeger bij de ingang van het Klooster van de Zusters van het Heilig Hart bevestigd was.

Zusters in het Liefdesgesticht te Rosmalen

Henk de Werd

De Katholieke Illustratie is vele jaren een graag en veel gelezen tijdschrift geweest in katholieke gezinnen. "Ver-eerd met de intekening van het Koninklijk Huisarchief" geeft aan dat het blad kwaliteit had. Het coronavirus, dat bezoek lange tijd nagenoeg onmogelijk maakte, deed me niet alleen teruggrijpen naar de boeken van Anton Coolen en Walter Breedveld, ook de in mijn boekenkast be-waard gebleven Katholieke Illustraties nodigden tot een zoektocht naar het rijke roomse leven van vroeger. In de Katholieke Illustratie van 17 juni 1925 las ik over Zuster Christina, de Eerwaarde Moeder in het klooster tegenover de Lambertuskerk, ook wel het Liefdesgesticht genoemd, vanwege de oudjes die daar ook vele jaren verzorgd werden. De Eerwaarde Moeder Christina hoopte op 28 juni 1925 haar gouden kloosterfeest te vieren.

Ik zet haar bij in het rijtje van zuster Alberica de Graaf, bij wie ik op de bewaarschool zat, bij zuster Hyronima, onderwijzeres op de meisjesschool, zuster Gertrudo, die met een straatnaam vereerd werd en waarvan ik nog een mooie felicitatiebrief bezit uit 1960, geschreven i.v.m. de

zilveren bruiloft van Gret en Anna de Werd, zuster Caroline Cooijmans uit Den Dungen, die trouw de deur open-de wanneer je aanbelde bij het klooster, zuster Reinalda, die zuster Gertrudo opvolgde als hoofd der school en ver-volgens startte met een zelfstandige VGLO-school, later LHNO "De Bron" genoemd.

Rosmalen archief Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch

Thuis in het rijtje van bekende zusters horen ook de non-nen, die in de 19de eeuw, bij de opening van het kloos-ter, eveneens startten met het geven van onderwijs aan de meisjes: zuster Helena van der Kant, geboren in 1822 en eerste hoofdzuster, zuster Vincentia Vughts, zuster Machtilda Olieslagers, zus-ter Wilhelma van Vlokho-ven en zuster Berchma de Gier, die in 1873 als eer-ste zusters naar Rosmalen kwamen. In dit rijtje passen ook zuster Maria Johanna Vissers, zuster Adriana van Kempen, zuster Johanna van Beurden, zuster Ardina van Beurden als hoofd-onderwijzeres, zuster Karo-lina Smulders, zuster Car-olina van Moorsel, zuster Maria Margaretha Jacobs. Van zuster Vincentia zit nog een bidprentje in mijn Rosmalen collectie.

Tot dat rijtje van bekende zusters hoorde ook Zuster Bonifacia (Johanna Maria Verhagen), geboren te Schijndel op 17-01-1840. In de Congregatie getreden 29-11-1869. Benoemd tot overste in het klooster te Rosmalen 17 maart 1877, overleden in het moederhuis te Schijndel 29-11-1893.

Zusters werden, net als de parochiepriesters, regelmatig overgeplaatst naar een ander klooster.

Ik kan me niet herinneren, ooit gehoord te hebben, dat er een kloosterzuster gestorven was in het klooster/Liefdesgesticht in ons dorp. In mijn bidprentjescollectie, die een deel is van mijn totale Rosmalen collectie in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, zitten de volgende bidprentjes van de in het Rosmalense klooster overleden religieuzen: de eerwaarde zuster Maria Eugenia (Johanna Maria Smits), geboren te Oirschot 24-12-1869, overleden in het succersaal huis te Rosmalen 27-01-1900.

De Eerwaarde zuster Maria Francisco (Anna Maria van den Heuvel), geboren te Berchem 14-03-1879, geproft op haar ziekbed 15-09-1899 en overleden in het succersaal huis te Rosmalen 2-11-1899.

De Eerwaarde zuster Maria Everarda (Maria Coppens), novice in de congregatie der zusters van liefde. Geboren te Rosmalen 28-06-1879 en aldaar overleden 10-07-1897.

Een zuster die geschiedenis schreef was zuster Suzanna van de bewaarschool in het begin van de vorige (20ste) eeuw. Een van haar kleuters was L.P. Kemmeren, zoon van de toenmalige smid in Rosmalen. Hij kon goed leren (hij werd leraar Frans op een middelbare school) en nu moet het gebeurd zijn, dat hij op de kermis als kleuter een straatzanger hoorde zingen. Hij spitste zijn oren. "Toen nu op zekere dag zuster Suzanna in de bewaarschool vroeg wie er een mooi liedje kon zingen, stak kleuter Kemmeren zijn vingertje op en zei: "Ikke, zuster" en hij begon ontroerend het liedje van de straatzanger te zingen: "O, Suzanna was ist das Leben wunderschön. Verder dan die eerste regel kwam hij niet. Het lied viel blijkbaar niet in goede aarde; de zuster gaf hem te verstaan- op zacht verwijtende toon weliswaar- dat dergelijke wufte liedjes niet in de ingetogen omgeving van de bewaarschool pasten. Teleurgesteld omdat hij de zuster, ondanks zijn goede bedoelingen, verdriet had aangedaan, wilde hij het goed maken en zei: "Ik kan er nog een, dat nog véél mooier is" en hij zette in: "O, lieve Mathilde als je eens wist wat ik wilde....." Toen was de boot helemaal aan. De brave zuster geraakte helemaal in paniek. Hij ging die middag bedroefd naar huis, aldus L.P. Kemmeren zelf in Het Bisdomblad van 26 oktober 1973.

De laatste zusters die het Rosmalense klooster moesten verlaten in verband met de sloop waren: Zuster Magdalenia. Zij was hoofdzuster geweest van de kleuterschool Sint Imelda in de Van Meeuwenstraat. In het Brabants Dagblad van 15 oktober 1986 vertelde zij: "Toen ik voor het eerst in burger de klas in kwam zei een kleuter heel verbaasd: "O, de zuster is mama geworden."

Op deze kleuterschool van zuster Magdalenia heb ik, Henk de Werd, nog een aantal weken stage gelopen in het kader van de opleiding voor het behalen van de hoofdakke. In mijn onnozelheid zei ik: "Wat hebben de kinderen toch veel speelgoed. Dit is geen speelgoed", zei Magdalenia, "dit zijn leermiddelen." Het kan verkeren. Al doende leert men.

In genoemde krant werden ook nog genoemd: Zuster Elize, zuster Gijsberdine, zuster Jacqueline, die ik later nog wel eens ontmoette in Den Bosch, waar ze verbleef in een klooster, en zuster Cunera.

De laatste vijf zusters van Schijndel die Rosmalen verlieten i.v.m. de sloop van het klooster. Deze foto komt uit het Brabants Dagblad van 15 oktober 1986

Ik sluit de lange rij van meer of minder bekende zusters in het klooster te Rosmalen met zuster Norbertini van Rijssel. Lang geleden bezocht de Heemkundekring Rosmalen het moederklooster van de Zusters van Schijndel om aldaar hun kleine museum te gaan bewonderen. Wij liepen daar Zuster Norbertini van Rijssel tegen het lijf. Naar aanleiding van dit bezoek schreef Driek van Grëtte: "Overigens, die zuster Norbertini hi ók nog oit oan de mèskesskool in Rusmolle gestoan. Mar dan proat ik wèl over heel

lang geleje, zo rond 1927, toen ze ès kwekeling mi akte d'r vrouwke stond in de Rusmollese skool vur durskes. In de archieven van de skool, die dur de Heemkundekring bewoerd worre, komde heure naam nog tege."

(Die archieven zijn ook gebruikt voor het schrijven van de Rosmalla-Extra over LHNO De Bron en zuster Norbertini was een volle nicht van de schoonvader van Henk de Werd.) Zij overleed op 14 mei 2001.

Tijdens dat bezoek bewonderden wij ook de klederkracht van de zusters in de vroegere jaren.

Aan hun toga hing een grote rozenkrans. In het familiearchief De Werd-Dekkers-Bekkers bewaren we de rozenkrans van zuster Wilbertha, tante Nelly Bekkers.

De rozenkrans van Zuster Wilbertha Bekkers

Historisch deel 7

Henk de Werd en Driek van Grètte

Deze brief komt uit het privé-familiearchief van Henk de Werd en mag slechts eenmalig gebruikt worden. De rechten hiervan liggen bij Henk de Werd.

Èrremoei waar veul jòrre troef in Rusmolle van vruuger. De minse ware wènnig of hillemdl niej geskoold. Umdè 't maansvolk vur 'ne stùiver of anderhalf dik bè de boere zonne kost moes verdienè, hadder veul die dik vur veul wéke wijt van haus ware èn mi de zèssie mèije flink wè gèld bè mekare wiese te sprokkele. Zèlfs over de grèns goan waar gin p'rbleem. Moeder de vrouw klom dan zo goewd ès ze kon in de pèn um 'ne brief te skrive.

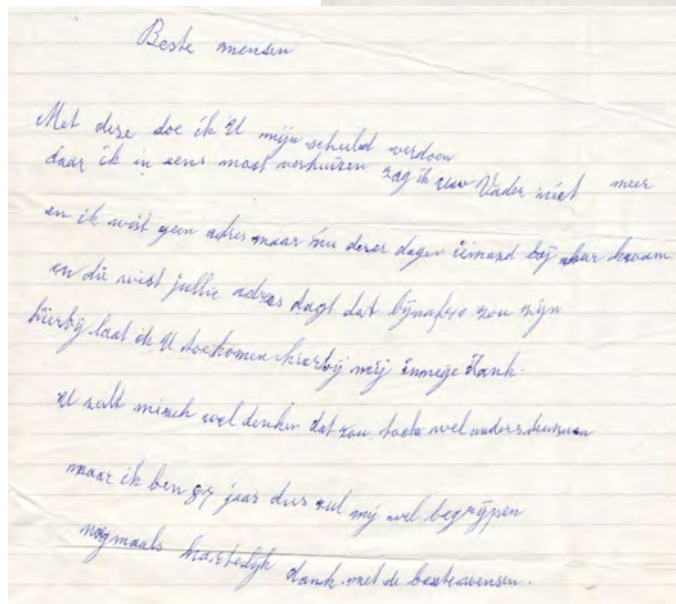
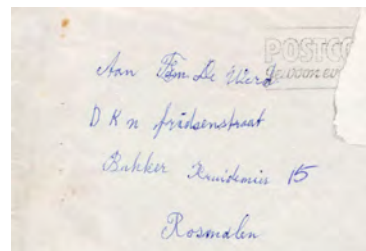
Zèlf heb ik in men femielearchief nog 'n por van dè sórt brieve zitte. 'n Òùw vrouwke, dè skrief dè ze 87 joar oud waar èn wie dè ze nog skuld ha bè bèkker De Werd in Rusmolle. Meskien hi ze toch wèl gedocht, dè ze toch bove niej wòà ònkomme mi nog skuld bè durre bèkker. Wè zu Petrus toch dan wèl niej denke. Bè d'n brief zaat 40 gulden.

Ze docht dè de skuld zo ongeveer waar. 't Èrgste waar, dèt 'r ginne naam èn adres op ston. Dan wordt 't dus rikroaje van wie dieje brief is geweest. Ik heb 'm goed bewoerd in m'n èige familiearchief èn ben d'r sakkerjuus zuinig op.

Nou wil 't verhaal dèt 'r 'n wèfke in Rusmolle ók oit 'ne brief geskreve ha nor durre mins. Mar woar zaat durre mins? Ze skrief 't volgende op d'n ènvelop:

Aan onze Jan
Jan de Donk
Al in de Keet van Blankenstijn
Waar alle Hollandse jongens zijn
Aan onze Jan
Jan de Donk.

Of d'n brief òngekomme waar? Doar heb ik 't antwoord noit op gekrege.

De school en het onderwijs in de Kruisstraat

Hans Groenewoud

Hoe ontstaat een idee voor een artikel? Dat gebeurt vaak op onverwachte momenten. Meestal verloopt dat spontaan, soms word het je opgedrongen. Maar soms ook loop je er gewoon letterlijk tegenaan. Of zoals in dit geval loop je er gewoon bij toeval binnen.

We wandelen graag, zeker in onze eigen omgeving. Bij toeval komen we daarbij bij een voormalige school die al enige tijd buiten gebruik is in de buurtschap Kruisstraat, een hechte woongemeenschap gelegen tussen Rosmalen en Nuland. Het is nu in gebruik als ateliercentrum voor kunstenaars, die daar hun werkplek hebben. We worden uitgenodigd binnen een kijkje te komen nemen.

Al bij de entree merk je dat er iets apart is met het gebouw. Het heeft in de oorspronkelijke bouw maar twee klaslokalen en in het verre verleden is er zelfs maar één lokaal geweest. Wel is er later een aantal lokalen toegevoegd maar die zijn duidelijk van een andere tijd en architectuur. Naast het gebouw staat een imposante aanbouw: het blijkt de woning van het schoolhoofd te zijn geweest. Gaandeweg ontdek je dat we op een opmerkelijke plaats zijn aanbeland. Uit de verhalen bleek dat op deze plek al heel lang onderwijs werd gegeven. Het zou zelfs wel in de middeleeuwen zijn geweest. Dat maakt me nieuwsgierig. Je bent niet zomaar lid van meerdere heemkundekringen en het gevoel bekruipt je dat er hier meer te halen is!

Al snel kwam ik er achter dat dat verhaal wel degelijk waar is. Volgens Henk de Werd in zijn boek "Rosmalen vroeger" zou op deze plek al vanaf 1682 op een of andere manier onderwijs zijn gegeven. Hij spreekt zelfs van de "Vroegste plaats in ons land". Nu klopt dat niet helemaal. In Heemstede staat een gebouw, de "Voorwegschool", waarvan met zekerheid wordt gezegd dat deze al in 1630 in gebruik was als schoolgebouw. Maar toch.....!

Er blijkt hier oorspronkelijk een vervallen kapel te hebben gestaan die rond 1682 omgebouwd zou zijn tot schoolgebouw. Dit geeft aan dat het inderdaad mogelijk is dat al eerder in die kapel onderwijs is gegeven. We weten echter, ook weer volgens Henk en diverse andere bronnen o.a. Peet Kappen, dat vanaf dat jaar 1682 het gebouw in handen was van het Bestuur van de Gemeente Rosmalen. Je kunt er dus van uitgaan, dat het vanaf dat moment al een soort openbare school was. Dat blijkt ook uit het verloop

Schoolgebouw Kruisstraat Rosmalen rond 1900 (collectie Heemkundewerkgroep Nuwelant)

van de verdere geschiedenis van de school.

Vanaf 1629, na de verovering en de val van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik en als gevolg van de Vrede van Münster in 1648, kwamen er steeds meer protestanten vanuit het noorden naar Brabant. Daardoor werd de invloed van de Reformatie op het burgerlijk bestuur ook van invloed op het onderwijs in de Kruisstraat. Deze kwam in reformatorische handen en daardoor werd vanuit die kringen uiteindelijk ook de benoeming van de "schoolmeesters", zoals die toen nog genoemd werden, geregeld. Immers het gezag werd zoveel mogelijk naar het "noordelijk" model ingevuld. Maar daarover later meer.

Henk de Werd heeft het in zijn boek voornamelijk over de betaalde rekeningen die er nog in de burgemeestersrekeningen van de Gemeente Rosmalen zijn terug te vinden: vele verbouwingen, uitbreidingen en aanpassingen van het gebouw. Daarnaast moest er nogal vaak allerlei onderhoud worden gepleegd om het gebouw waterdicht en enigszins warm te houden. Ook Henk Savelkouls, een van de laatste schoolhoofden voordat het lesgeven in het gebouw definitief werd gestopt, laat in zijn persoonlijk archief duidelijk merken dat naast vele verbouwingen en aanpassingen, er ook in latere jaren veel onderhoud nodig was.

Ronddwalend, vooral in het oude gedeelte van de school, ga je je toch afvragen hoe het is geweest, dat onderwijs in de vroegere jaren. Zeker als je in het archief van Henk Savelkouls leest wat er zoal in onze tijd moest gebeuren om een school draaiende te houden en wat er voor kwam kijken om kinderen daadwerkelijk wijzer te maken zodat ze met hetgene ze aangeboden kregen hun weg in de maat-

schappij konden en kunnen vinden. Je wordt nieuwsgierig hoe dat in het verre verleden is gegaan.

Een van de boeken waarin dat duidelijk is beschreven is het boek van Henk Roosenboom. Het is de weergave van een uitgebreid onderzoek wat hij heeft verricht om inzicht te krijgen hoe de ontwikkeling is geweest binnen het onderwijs vooral in de Meijerij van 's-Hertogenbosch tot aan het ontstaan van de Bataafse Republiek. In dit boek staan nogal wat wetenswaardigheden over de school in de Kruisstraat.

Roosenboom laat heel duidelijk zien dat “onderwijzer” of “leerkracht” een heel andere, meestal uitgebreidere beroep was dan tegenwoordig. Om een beetje aan inkomen te komen, moest men er heel wat zaken “bij doen”. Soms vraag je je af of er ook tijd voor het geven van onderwijs over bleef. We zullen hiervoor Roosenboom aan het woord laten.

Hij geeft in zijn boek in hoofdstuk 3.3 aan dat al snel na de eerder genoemde Vrede van Münster door de Classis van 's-Hertogenbosch besloten is om zo snel mogelijk op zo veel mogelijk plaatsen reformatorisch volksonderwijs in te stellen. Dat had tot gevolg dat er gesolliciteerd moest worden. In het geval van de Kruisstraat en het even verderop gelegen gehucht Heeseind betrof het een poging van de bewoners zelf. Men nam in 1658 het initiatief om een eigen schoolmeester benoemd te krijgen. Er werd

een rekest gezonden naar de Raad van State. Voorgesteld werd om de in onbruik geraakte kapel in de Kruisstraat als schoolgebouw te laten dienen. We weten daardoor ook dat Jan Frederiks Feres tot een van de eerste officiële schoolmeesters is benoemd. Peet Kappen geeft aan dat de bewoners er op dat moment vanuit gaan dat de school zichzelf zou kunnen bedruipen, gezien ervaringen uit het verleden. Dit ondanks dat er veel concurrentie was van de paapse (katholieke!) school in het een paar kilometer verder gelegen Nuland.

Roosenboom beschrijft in zijn boek, dat er in de periode van 1658 tot 1805 tien schoolmeesters zijn geweest. Feit was dat ze wel allemaal aangesteld waren, maar om meerdere redenen vaak geen les gaven of gewoon niet aanwezig waren. Het kon voorkomen dat men ook nog schepen was, notaris of zelfs herbergier. Schoolmeester Willem Aenhuis (benoemd van 1719 tot 1763) was naast herbergier te Rosmalen, notaris en drossaard te Nuland. Omdat hij geen tijd had om het ambt van schoolmeester te vervullen kreeg hij in 1725 goedkeuring een substituut aan te stellen. Daarnaast was hij “zwak van gezicht” wat hem kennelijk niet hinderde de andere functies te vervullen. Substituutschoolmeesters waren voor hun inkomen grotendeels afhankelijk van de eigenlijke schoolmeesters, hun broodheren. Ze werden niet zomaar benoemd maar kregen hun functie vaak pas na zware onderhandelingen. Vaak ook gebeurde de aanstelling van substituten illegaal, zonder medeweten van de classis of de Raad van State, waar de benoemingen officieel werden geregeld.

Het salaris van de schoolmeester werd in 1648 op 200 gulden per jaar gesteld, het “tractement” genoemd. Daarnaast ontving de schoolmeester een bedrag van 38 gulden voor het verrichten van “corporeele diensten”, werkzaamheden in dienst van de gemeenschap. Hieronder vielen vele zaken, zoals klok-luiden, bijhouden van het dorpsuurwerk en het begraven en “overluiden” van doden. Ook moesten de leerlingen de schoolmeester een maandelijkse bijdrage geven. De hoogte hiervan stond niet vast en was geregeld via plaatselijke gebruiken. Roosenboom geeft aan dat dat varieerde van 2 tot 3 stuivers per maand.

Zowel De Werd, Kappen als Roosenboom geven in hun boeken duidelijk aan dat er in die tijd veel mis was in de gebouwen waar onderwijs werd gegeven. Het kwam vaak voor dat er 's winters geen onderwijs werd gegeven vanwege lekkende daken en de onmogelijkheid de lokalen te verwarmen. Daarnaast waren er vaak veel kinderen niet aanwezig omdat er thuis moest worden geholpen met het bewerken van het land en het binnenhalen van de oogst.

IN DE SCHOOL TE ROSMALEN.

(Onbekende kunstenaar, onbekende datum)

*Bestrafing van een schoolleerling met de plak op een
schilderij van Jan Steen
(Bron: ca. 1663/1665, National Gallery of Ireland)*

Hoe zat het met het onderwijs?

In 1655 vervaardigden de Staten Generaal een plakkaat waarin een aantal richtlijnen voor het gereformeerde onderwijs werd beschreven. Het bevatte op de eerste plaats richtlijnen waaraan een onderwijzer zich had te houden. Daarnaast bevatte het richtlijnen voor het “schoolhouden”: de dagelijkse gang van zaken binnen het schoollokaal. Roosenboom beschrijft dit heel nauwkeurig. In het plakkaat werden de precieze lestijden, aantal dagen vakantie etc. vermeld. Normaal was dat er zomers veel minder leerlingen aanwezig waren vanwege de eerdere genoemde thuiswerkzaamheden, doch het reglement schreef voor dat ook dan de lessen normaal door moesten gaan. Belangrijk was dat op katholieke feestdagen geen vrij gegeven mocht worden.

Toch was het leren van de grondbeginselen van het reformatorisch godsdienstonderwijs heel belangrijk, het hele onderwijs draaide daaromheen. Ook het zingen van psalmen nam een grote plaats in evenals het leren van de Heidelbergse Catechismus. Roomse zaken waren op school absoluut verboden! Daarnaast was het handhaven van orde en tucht belangrijk: deze werden met de roede en

de plak hardhandig bijgebracht. Dit laatste gold niet enkel voor op school, maar ook op weg van huis naar school en terug. Ook hier diende de schoolmeester toezicht op te houden.

In het Schoolreglement van 1655 ziet men duidelijk aangegeven waar het onderwijs uit moest bestaan. Naast de genoemde beginselen van het reformatorisch godsdienstonderwijs en het bijbrengen van orde en tucht werden er op de derde en laatste plaats ook nog kennis en vaardigheden bijgebracht. Leren lezen had veruit de hoogste prioriteit. Dit bestond volgens Roosenboom vooral uit het herkennen, van buiten leren en spellen van letters. Hierdoor leerde men alle letters van het alfabet kennen, Als dat gekend was, begon men met eenvoudige lettercombinaties eenlettergrepige woordjes te vormen. Deze manier van leren bleek vaak weinig succes te hebben. Slechts weinig leerlingen konden aan het eind van hun schoolperiode be-

Een dorpsschool op een schilderij van Hieronymus Hasenclever (Bron: 1846, Museum der bildende Künste Leipzig)

hoorlijk lezen en veel leerlingen verleerden het na verloop van tijd weer.

Vanaf het moment dat men behoorlijk kon lezen, gemiddeld pas na drie jaar(!), begon men te leren schrijven. Volgens Roosenboom was schrijven niet enkel een vanzelfsprekende vaardigheid maar meer een ambacht waar men later zelfs zijn brood mee kon verdienen: als “beroepsschrijver”. Het schrijven gebeurde met een ganzenveer en inkt, vervaardigd door de meester zelf. Leien en griffels waren wel bekend, maar werden enkel voor rekenen gebruikt. Ze waren niet geschikt voor het “schoonschrijven”. Schrijven was immers een hele kunst: er werden zelfs complete handleidingen voor geschreven .

Volksprent met cijfers en letter van rond 1750 (collectie Rijksmuseum, maker onbekend)

Tijdens de eerder genoemde Bataafse Republiek werd er in 1798 een staatsreglement van kracht waarin de eerder genoemde schoolwetten aanzienlijk werden aangescherpt. Daarnaast werden er van staatswege “schoolopzieners” benoemd, die toezicht moesten houden op de uitvoering van de reglementen. In 1806 werd er een nieuwe onderwijswet doorgevoerd. Het belangrijkste doel van deze wet was volgens Roosenboom als volgt beschreven:

“dat onder het aanleren van gepaste en nuttige kundigheden, de verstandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld en zij zelve opgeleid zouden worden tot alle maatschappelijke en christelijke deugden”.

Tijdens deze periode was het geven van godsdienstles nadrukkelijk verboden: dit hoorde binnen de kerk thuis. Daarnaast werd er meer nadruk gegeven aan de kwaliteit en de klassikaliteit van het onderwijs.

Op de school in de Kruisstraat heeft een aantal schoolmeesters nadrukkelijk hun stempel gedrukt op het wel en wee van de school. Zo was er vanaf 1811 de Zeeuw Cornelis Appel actief: hij was destijds de enige overgebleven protestant in dit gebied.

Een heel belangrijke onderwijzer voor de Kruisstraat was in 1829 zijn opvolger: Meester Frans Kerssemakers. Naast onderwijzer was hij een van de initiators van het land-

bouwonderwijs in de regio, waarvoor hij tevens wintercursussen en avondonderwijs heeft opgezet, die al snel landelijke bekendheid kregen. Zijn invloed was zo groot, dat Kappen er een complete uitgave van het periodiek “Spoorzoeker” aan heeft gewijd.

Na hem is er nog een aantal “schoolmeesters” op de Kruisstraatse school geweest. Daar zaten ook “schoolmeesters” tussen die in opspraak kwamen. Zo was er tussen 1878 en 1899 een zekere Johannes van der Linde hoofd van de school. Vanwege zijn intieme omgang met schoolkinderen werd hij uiteindelijk in 1899 oneervol ontslagen. In de vroege morgen van 29 mei van dat jaar werd hij namelijk door de veldwachter samen met de marechaussee uit Geffen tijdens een gerichte actie in bed betrapt met een 21-jarige Nulandse jongen.

Nadat er een aantal pogingen is gedaan om op allerlei ma-

Schoolgebouw Kruisstraat in 2006

nieren de school te behouden (o.a. als dependance van een andere school, mogelijke fusie met andere scholen, tijdelijke asielzoekersschool etc.) is Gé Mooren uiteindelijk de laatste “mister” geweest die op 23 juni 2013 definitief de deuren van de school met een rijke geschiedenis achter zich heeft gesloten.

Aan het eind van dit verhaal heb ik het gevoel om verder op de geschiedenis in te gaan en ook het onderwijs in de vroegere jaren verder uit te diepen. Maar dat is mogelijk voor een volgende keer!

Grondgebruik in de gemeente Rosmalen in 1832

Michiel van Heumen

Deel 3: Toelichting op het grondgebruik. Sectie D genaamd Koudewater. Sectie E genaamd Hintham. Sectie F genaamd het Dorp

Inleiding

Ik heb op basis van de oorspronkelijke aanwijzende tafel (OAT) voor elk perceel in de gemeente Rosmalen met behulp van het computerprogramma Haza-Data op het kadastrale minuutplan het grondgebruik getekend. Elk soort gebouwd en ongebouwd eigendom is vertegenwoordigd door één kleur: de akkers zijn bruin ingekleurd, de weilanden groen, de hooilanden geel enz. Oorspronkelijk zijn de plans ingekleurd per sectie. Drie sectiekaarten zijn bij elkaar gevoegd (zes secties, dus twee kaarten), waarbij op elke kaart in één oogopslag aan de hand van de kleuren het grondgebruik in 1832 valt af te lezen. De door mij getekende kaarten zijn geprojecteerd op de topografische kaart van 2020 (bron: www.pdok.nl), waardoor ook meteen te zien is waar de secties gesitueerd zijn in hun omgeving.

In deze derde en laatste aflevering is de kaart van Sectie D, Sectie E en Sectie F geplaatst. Hierop volgend is een topografische kaart van de gemeente Rosmalen uit 1835 (bron: Nationaal Archief te 's-Gravenhage, 4. OBGK, L 7.128, inv.nr. 38).

Toelichting op het grondgebruik

In de tweede aflevering is een korte toelichting geplaatst op het grondgebruik, gebaseerd op de aardrijkskundige beschrijving (tabel nr. 5), die rond 1830 van Rosmalen gemaakt is. Behandeld zijn toen de belangrijkste soorten van ongebouwde eigendommen: de bouwlanden (akkers), hooilanden, weilanden en heidegrond. Enkele andere soorten van ongebouwde eigendommen, die toen niet ter sprake zijn gekomen, passeren in deze aflevering de revue. Allereerst de moeslanden: beide klassen van moeslanden liggen op terrein bouwland der eerste klasse of dezelfde soorten grond. Deze moeslanden bevinden zich in Hintham. In de eerste klasse bebouwt men deze zeer zorgvuldig door haar gunstige ligging in de nabijheid van 's-Hertogenbosch met allerlei soorten van tuinvruchten, die men naar 's-Hertogenbosch ter markt brengt.

Ook in de tweede klasse van moeslanden is sprake van gelijke bebouwing, die echter door haar ongunstigere lig-

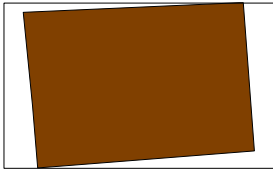
ging een mindere waarde hebben. De moestuinen (of 'tuinen' zoals ze in de OAT worden aangeduid) liggen bij de woningen en zijn in drie klassen verdeeld. De eerste klasse is samengesteld uit met vruchtbomen beplante tuinen, er worden allerlei soorten van tuinvruchten 'zeer zorgvuldig' voor eigen gebruik op bouwland der eerste klasse geteeld. In de tweede klasse gaat het om enkele vruchtbomen en niet zo zorgvuldig betelen met verschillende tuinvruchten op minder goede grond. Bij de derde klasse verbouwen landbouwers alleen grove groenten voor eigen gebruik op verschillende soorten van gronden. Ze liggen door de gemeente verspreid bij de landbouwers- en arbeiderswoningen. Hakhout is verdeeld in vier klassen. De eerste klasse is op een voor de beplanting geschikte grond en bestaat uit weelderig wassend eikenhout dat om de vijf jaar wordt gekapt.

De tweede klasse wordt gevormd door tamelijk wassend elzen-, berken- en eikenhout op zeer goede heidegrond, dat insgelijks om de vijf jaar wordt gekapt. De derde klasse is aangelegd op minder goede heidegrond, echter vrij regelmatig met schraal wassend eikenhout beplant, dat telkens elke zeven jaar wordt gekapt. De vierde klasse bestaat uit heidegrond, die slechts met enkele struiken, die niet regelmatig worden gekapt, zijn beplant. De dennenbossen zijn naar de 'vrij merkbare verschillen' in drie klassen verdeeld. De klassen lopen van goed wassende dennen regelmatig bezet op daartoe geschikte heidegrond naar slecht wassende dennen onregelmatig bezet op heidegronden.

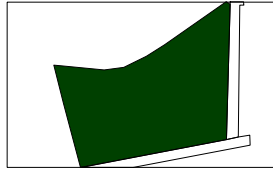
De dijken vallen in één klasse en leveren óf enig gras ter beweiding óf enig hout op. De dreven en wegen zijn geschat naar de omslag van de omliggende landen en zijn daarna in twee klassen verdeeld. Tot slot zijn er de eendenkooien, verdeeld in drie klassen. De eendenkooien liggen in de polder. Criterium voor de indeling is of de streek gunstig gelegen is voor de vlucht, de goede of minder goede vangst hangt daarmee samen. Van gunstig gelegen en een goede opbrengst in klasse 1 naar ongunstig gelegen en daardoor een minder goede vangst in klasse 3.

Met dank aan Ad van Liempt te Hintham voor de projectie van de door mij getekende kaarten op de topografische kaart van 2020.

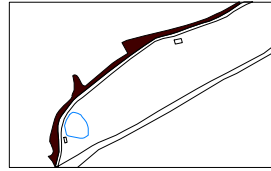
Bouwland

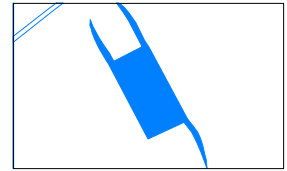
Dennenbos

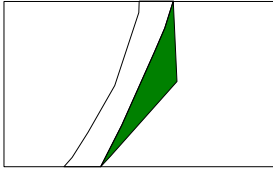
Dijk

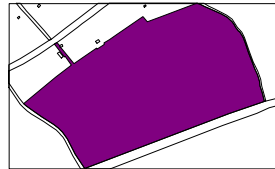
Eendekooi

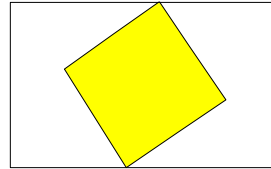
Hakhout

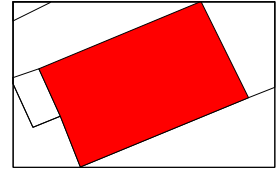
Heide

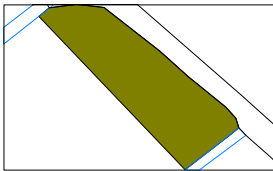
Hooiland

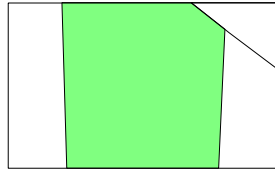
Huis

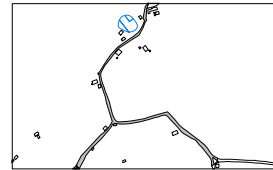
Moeras

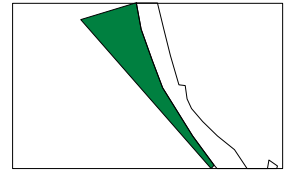
Moesland

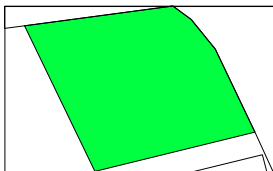
Openbare wegen

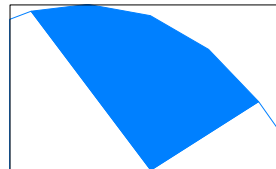
Opgaande boomen

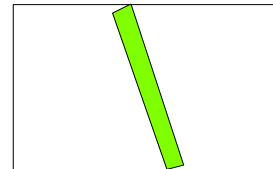
Tuin

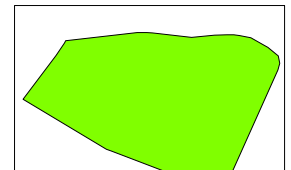
Water

Weiland

Weiland

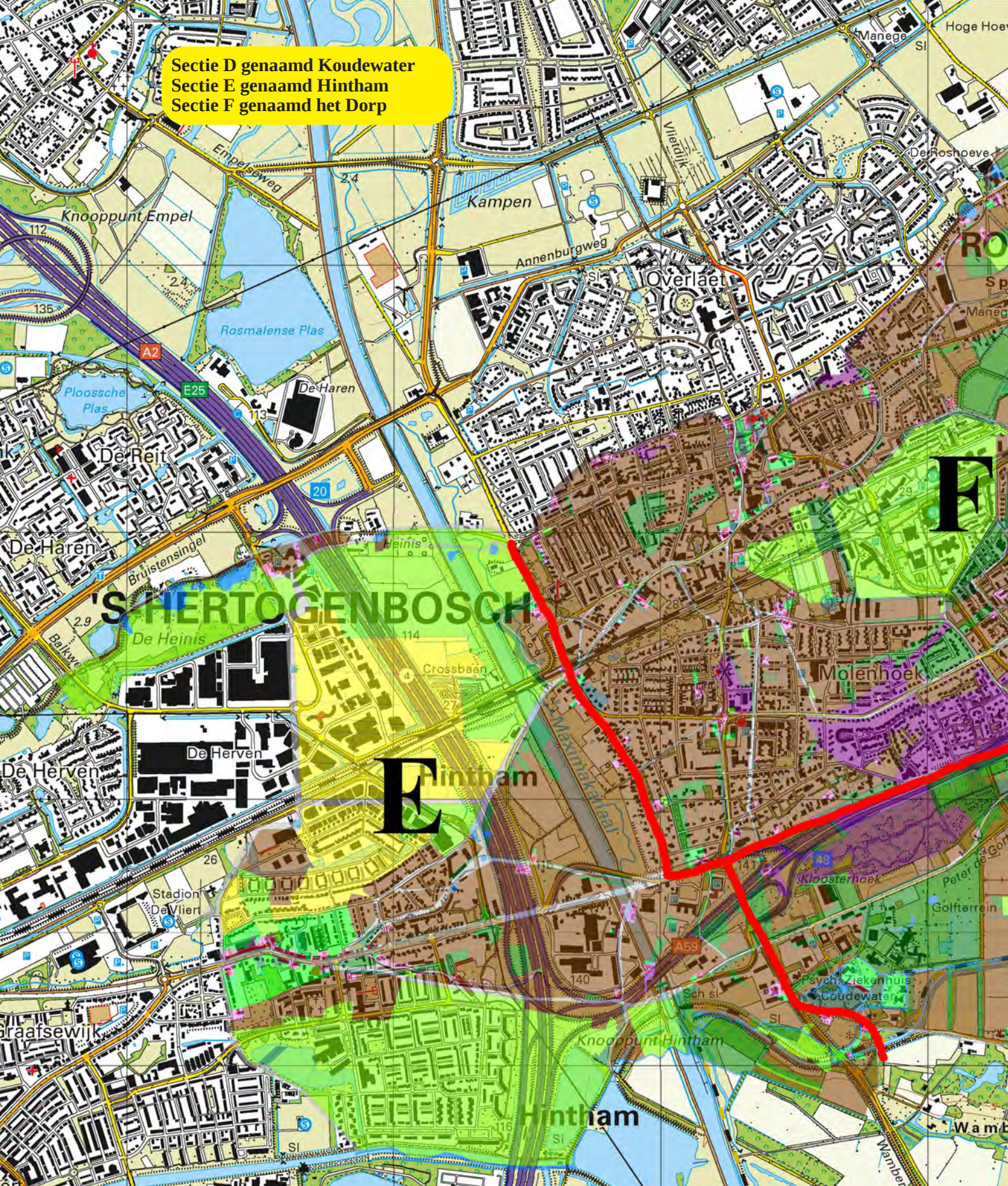

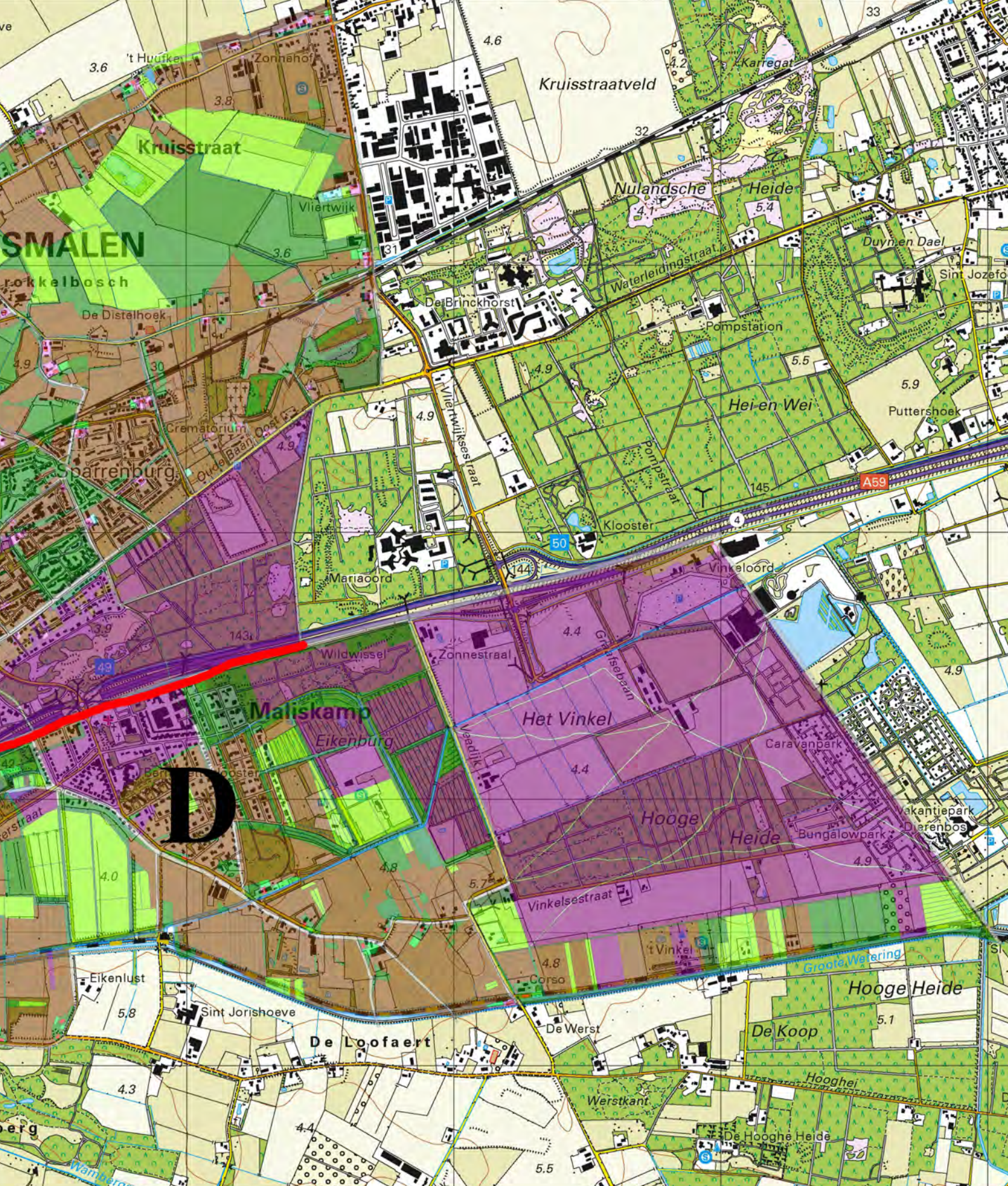
Legenda voor de percelen
A, B, C, D, E, F.

*rechts: Lithografie van Coudewater
ca 1870*

Sectie D genaamd Koudewater
Sectie E genaamd Hintham
Sectie F genaamd het Dorp

SMALEN
okkelbosch

Kruisstraat

Kruisstraatveld

Nulandsche

Heide

Duynen Dael

Sint Jozef

De Brinckhorst

Pompstation

Hei-en Wei

Puttershoek

Sparrenburg

Oude Baan

Mariaoord

Klooster

Vinkeloord

Maliskamp

Eikenburg

Het Vinkel

Caravanpark

Hooge

Heide

Bungalowpark

Vakantiepark

Dierenbos

D

Eikenlust

Sint Jorishoeve

De Loofaert

De Werst

De Koop

Hooge Heide

Werstkant

De Hooghe Heide

Alm (ca)

Gemeinde

Gemeinde

Empele

Gemeinde

Gemeinde

Bosch

Gemeinde den Dingen

Gemeinde

Berlicum

Nuland

TOPOGRAPHISCHE KAART

der Gemeinde

ROSMALEN

(Maat van 1:60,000)

De kaart van Rosmalen is opgesteld op grond van de kadastrale kaart van 1868. De kaart is in 1870 uitgegeven. De kaart is in 1870 uitgegeven. De kaart is in 1870 uitgegeven.

Een ode aan onze groot- en/of overgrootmoeders

Jo Versteijnen

Tijdens mijn uitzoek- en opruimactiviteiten in de kelder van PERRON-3 kom ik af en toe iets leuks tegen.

Vandaag (31 januari 2022) zag ik tussen wat papieren een mooi verhaal van een onbekende schrijver/dichter. Het was een ode aan de "Skolluk" van zijn moeder.

Wat was een skolluk eigenlijk? Het deed me denken aan mijn oma (geboren 1ste Kerstdag 1880). Zij had altijd een skolluk aan. Het woord skolluk is het dialect voor een schort. Een normaal en gemakkelijke kledingstuk in die tijd. Niet altijd deftig maar dat was niet nodig.

Uit het gedicht blijkt wel dat het multifunctioneel was.

Het blijkt dat het verhaal (zonder foto) al eens is geplaatst door Harrie Coppens in de Rosmalla jaargang 5 uit 1995, maar ik denk dat deze ode aan onze voorouders met hun eigen cultuur nog steeds op zijn plaats is in deze huidige tijd.

Mijn oma in haar mooie skolluk

Antonia Christina Kerkhof geboren op 25-12-1880 in Rosmalen op Bruggen als dochter van Willem Kerkhof en Maria van den Broek. Ze trouwde op 10-01-1906 met Hendrikus Teulings uit Hintham en zij woonden op De Bergt. Ze kregen samen 14 kinderen, waarvan een drieling. Deze drieling overleed al na een paar weken aan kinkhoest.

Ant overleed op 12-10-1970 in Rosmalen, ze werd dus 90 jaar oud.

Het "gedicht" was in dialect op papier gezet en ik heb het zo overgenomen.

Voor veel ouderen onder ons zal het beeld nog wel herkenbaar zijn denk ik. Onze opoe's zoals wij ze noemden waren bijna altijd gekleed in die gemakkelijke schort, "s werrigs" (=doordeweeks) in een geruite en zondags in een deftiger zwarte.

Van ons moeder durre skolluk wil ik eens wè gon vertelle die waar simpel, mar zin me meer dan heel veul dure delle

Ons moeder durre skolluk Die waar meer van ketoen. Die droeg ze alle daoge De hurde zo in hurde doen

Ons moeder droeg unne skolluk unne bonte, vur dur de week unne zwarte vur de zondig die haar wè deftiger leek

Ik zie ons moeders skolluk mi un brood er tege aon daor tikte ze dan un kruiske over eer ze die aon't snije gong

Ons moeder durre skolluk dor kroop ik gère onder es ik verlege waar van minse of bang van hel of donder

Onder ons moeder durre skolluk mar de wier ons nie gezeet waar ieder jaor un kiendje wier laoter bij dun doop geled

Onder ons moeder durre skolluk paste gin positieklere toch wis zu't mi dur zwanger lijf heel goed te camouflere

Ons moeder hi op durre skolluk hil we luiers aongespeld dun inne kleine nog nie drueg of dun andere wir aoneteld

Mi ons moeder durre skolluk onder aon de rechtse tip poetste ze ons orre of veegde de stroop weg van ons lip

Ons moeder durre skolluk waar altijd bij de haand we veegde er ons neus on af we ware vaaste klant

In ons moeder durre skolluk da heb ik nog nie verteld wiere flodderboone in gepoold en erpel in gescheld

In ons moeder durre skolluk dè waar vreuger ieder week wir dur onze vodder s'mondagsavus 'n klein bietje eiergeld in geled

Es ons moeder durre skolluk tot dun draad toe waar veslete waar ie as stof- of schotteldoek bè lange na nog niet vergete

Mi ons moeder durre skolluk wier menig traontje weggenomme misere is hur nie gespaort mi vlaage over heur heen gekomme

Mar onder dieje skolluk leefde un gelaote ziel die alles aon "Hierbove" liet ok es er wè te treure viel

Ons moeder rapte in durre skolluk sparreproppe in de bosse zo dè we hil de winter 't fornuis onmake kosse

Ons moeder in durre skolluk
leek nie zo intelligent
mar butgetteren en utkèke de kos ze
tot op dun halve cent

Ons moeder in durre skolluk
waar nie de middenstand
mar van pingele doar ha ze
meer es normaal verstand

Onder ons moeder durre skolluk
zate nie de duurste klere
mar er klopte wel un gouden hart
wor wij veul van kosse lere

Op ons moeders durre skolluk
wier ons het bidde nog geleerd
nou draagt niemus mer unne skolluk
en bidde lijkt wel host verleerd

Tege ons moeders durre skolluk
wordt de mik niet mer gewé,e
want es die van dun bekker kumt
dan is da brood al lang gesné,e

Onder ons moeders durre skolluk
waar 't es kind goed vertoeve
mar nou geleuf ik toch
dek de nou nie mer zo hoeve

Onder ons moeder durre skolluk
dor kruip ik nie mer onder
ik ben nie mer zo verlege
of bang van hel of donder

Onder ons moeder durre skolluk
dor zaat gin feministe
mar gezag de ha ze wel
en heur woord waar ut leste

De moeders dragen nie mèr unne skolluk
wa ziede nou es keind
vruger heb ik hur nooit anders gezien
mar ja, aon alles kumt un eind

Aanvulling op het verhaal “Scholluk”

Hans Groenewoud

Jo Versteijnen heeft ons in dit nummer van *Rosmalla* in zijn gedicht over de “Scholluk” kennis laten maken omtrent de manier hoe hij zijn Oma als kleine jongen heeft meegemaakt. Naast dat het een schitterende beschrijving is van hoe hij die tijd en de nabijheid van zijn oma heeft beleefd en wat ze voor hem heeft betekend, laat het ook zien welke waarde oude schrijftalen, want zo wil ik dialecten eigenlijk noemen, ook voor ons nog kunnen hebben. Het geeft des te meer aanleiding om hier zuinig mee om te gaan en ze te koesteren voor onze toekomst, ook in ons Rosmalen! Want ook wij bewaren en gebruiken nog steeds onderdelen van onze taal van vroeger in ons dagelijks taalgebruik.

Op de site van de Online gemeenschap “Brabanders en

hun Taal” trof ik bijna op het zelfde moment dat ik het verhaal van Jo las een oud Brabants gedichtje aan: “Onder de schólk”. Het gaat vrijwel over hetzelfde onderwerp. Het was daar door Antoon Driessen geplaatst, een bekendheid op die site. Hij heeft het daarin ook over de “schort”. Een opmerkelijk verschil met het verhaal van Jo is, dat hij een iets ander woord voor de naam schort gebruikt: Antoon gebruikt niet het door Jo gebruikte Rosmalense woord “scholluk” maar gebruikt hier het woord “schólk”. Het heeft natuurlijk te maken met de onderlinge verschillen tussen de Brabantse dialecten die destijds nog veel meer plaatselijk in gebruik waren en door vrijwel iedereen werden gebruikt. Verder geeft dit korte gedichtje meer een beschrijving van de eerste levensjaren als kind op zijn Brabants dan de beschrijving van de eerbied en de bewondering, die Jo voor zijn Oma heeft gevoeld en heeft willen weergeven.

Onder de schólk

onder die schólk, dūr is min léve begónné
onder die schólk, záát ik nêgê mónde lááng
onder die schólk, ben ik ók groot gewórre
onder die schólk, wáárde ge ók nóit bááng

toen ik onder die schólk uit wáár gekómmé
iemūs anders doar, alwir min pláts innam
mêr bij vûrdriet, of moes ik ûn trántje loate
dan króóp ik nóg géér tiggé die schólk án

bij ons kwam hóst niémūs án de vûrdeur,
mêr gebeurde dé, zó inne keer pûr joar
wier die schólk vliegúsvlûg uitgetrókké
stond ons moeder in hûr goei klirre kloar

die schólk, zé is ûr nog nêt niet in gestórvé
al há zé dé, denk ik, út tiefst wêl gedoan
as ik nâw wir án ons moeder moet dénké
zie ik hûr, in die schólk, wir vûr mé stoa

Antoon 22-07-2021
Bron: Pixabay

Revue Hintham 1960 “Ut ken nouw leije”

Henk de Werd Deel 1

Het plakboek van de tweede Hinthamse revue opent met dit krantenknipsel, waarop we de 50-jarige Annakerk zien met de pastorie en uiterst rechts huize Hanneke van de familie Viguurs. Dit tweede plakboek zit in de Rosmalen collectie van Henk de Werd en is ondergebracht in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch

Inleiding

1955 was voor Hintham beslist niet het eerste jubeljaar. De inzegening en de opening van de Annakerk in 1910 is zo groots gevierd, dat 't in het hoofd van de Hinthammers gegrift heeft gestaan gedurende vele jaren. De bouw en opening van de eerste school in Hintham in 1827/1828 en

de benoeming van een schoolmeester gingen daar als jubeljaar nog aan vooraf.

1960 kan eveneens in de annalen van de jubeljaren van Hintham geschreven worden. De Annakerk bestond 50 jaar en dat wilde men groots gaan vieren. Met 1955 in

het geheugen werd niet alleen de viering van een groot feest en de aanbidding van een schitterend cadeau, maar ook het opvoeren van een tweede Hinthamse revue op de agenda gezet.

INZEGENING

VAN HET ORGEL DER H. ANNA PAROCHIE

TE HINTHAM GEM. ROSMALEN

OP ZATERDAG 21 MEI 1960 OM 8 UUR N.M.

Het orgel werd gerestaureerd onder advies van
le heer Hub Houët, lid van de Kath. Klokken-
en Orgelraad door

GEBRS. VERMEULEN – WEERT

ANNO 1730

*Uit het plakboek van de tweede Hinthamse revue (1960),
dat zich bevindt in de Rosmalen collectie van Henk de
Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch. Voorts
was er nog een pontificale Hoogmis in de Annakerk met
als voorganger de Bossche Bisschop Mgr. Bekkers*

Een schitterend monumentaal orgel werd door de parochianen aangeboden: “maar als we horen dat de Hinthamse mensen in één jaar tijds ELFDUIZEND gulden hebben bijeengebracht, dan hebben zij de aankoop en restauratie toch voor een aanmerkelijk deel bekostigd. En daarmee is het wonderschone orgel uit de Luijkgestelse kerk voor de katholieke eredienst behouden.” Het orgel werd gerestaureerd onder advies van de heer Hub Houët, lid van de Kath. Klokken- en Orgelraad door de gebr. Vermeulen te Weert anno 1730. Het orgel werd in de Hinthamse Annakerk ingezegend op 21 mei 1960.

■ Ook monseigneur Bekkers kwam naar Hintham om het gouden feest van de Sint Anna Parochie mee te vieren. Op de foto monseigneur tussen pastoor De Leijer en het kerkbestuur.

Knipsel uit het plakboek van de tweede Hinthamse Revue. Uiterst links pastoor De Leijer van de Hinthamse Annaparochie. Bisschop Bekkers te midden van de jeugd

Revue 1960 Ut ken nouw leije

Het moge duidelijk zijn, dat na het succes van 1955, Jan van den Boom andermaal gevraagd werd de revue-kar te gaan trekken en....als schrijver aan de slag te willen gaan. Jan van den Boom nam die taak op zich en nam als thema de historie in het algemeen en van de Annakerk in het bijzonder.

“De brede aan weerszijden bebouwde Graafseweg met de rijksweg 56 zijn er mede de oorzaak van dat Hintham soms lijkt te behoren tot de gemeente 's-Hertogenbosch. Maar de afstand vóór 50 jaar leek in ieder geval groter omdat over de brug bij de watertoren Den Bosch ophield en een heel lange kronkelende keiweg, voorbij twee café's,

de kleine en de grote Bult, je naar Hintham voerde. Je kon ook, vanaf de lijnbaan, bij de Aabrug gelegen met “de goede moordenaar” die afstand afleggen en dan belandde je ook meestal in Hintham, omdat deze tram dikwijls de gewoonte had bij café “de drie linden” uit de bocht te raken.

Een herinnering aan “de goede moordenaar” de tram, die reed van Den Bosch naar Helmond. Rosmalen collectie Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch

Gemeentelijk en kerkelijk behoorde het gehucht Hintham tot Rosmalen, maar in beide liet de verhouding nog al wat te wensen over. Bovendien oordeelde Mgr. W. v.d. Ven het niet juist dat de inwoners van Hintham naar een kerk in Den Bosch gingen.” De Hinthammers trokken zich van de preken in Den Bosch niets aan. Ze zeiden: dat is voor de Bosschenaren en niet voor ons. En de preken van hun eigen pastoor (Lambertusparochie in Rosmalen) die hoorden ze niet. Een prachtig stukje historie voor de schrijver Jan van den Boom. “Oud genoeg om wijs te wezen, jong genoeg om fris te zijn” schrijft Jan van den Boom: “Kom nu, we zijn geen zwartkijkers! Gezamenlijk hebben wij het toen (1955 HdW) gefikst. We gaan het nu weer fiks. En voor de zekerheid die ik heb dat weer alle parochianen, ieder op zijn manier, spontaan zich zullen melden heb ik dus “ja” gezegd. Ik heb intussen op “hoog niveau” reeds medewerkers aangezocht en spontaan verkregen.”

Jan van den Boom noemt pater Schrage, functionerend als assistent, een soort van tweede kapelaan, in de parochie Hintham, die de leiding van een gemengde toneelgroep op zich zal nemen. Hij vraagt van de deelnemers: Veel enthousiasme, een behoorlijke dosis geduld met jezelf en vooral met de regisseur en een enorme bagage gezelligheid. Verder beschikte Van den Boom inmiddels ook al over een regisseur, een orkestleider en balletlerares. “Als nu de titel van de revue zou zijn “Ut ken nouw lije” dan

behoefde ik nog maar 12996 woorden te schrijven.” Liefhebbers kunnen zich melden bij W. Thomas en W. Gommers.

Op deze foto uit het plakboek Revue 1960 zien we links pastoor De Leijer en rechts Jan van den Boom, die elkaar de hand schudden. Foto uit het plakboek Revue 1960

De firma Heijmans had de feestzaal beschikbaar gesteld en deze speelbaar gemaakt voor de gebruikelijke repetities. De uitvoeringen zouden worden gegeven in de sportzaal (gymnastiekzaal) van het jeugdcentrale gebouw. De generale repetitie van de revue op woensdag 25 mei 1960 om 7 uur 's avonds was gratis en voor zover mogelijk toegankelijk voor jongelui uit de parochie, die de lagere school hadden verlaten.

Op straat wordt flink reclame gemaakt voor de revue. Je moet dus wel een grote vreemdeling in Jeruzalem zijn, wanneer je nog niet weet dat “Ut kan nouw leije” de titel van de revue is die op Hemelvaartsdag 1960 voor het eerst officieel gepresenteerd zal worden bij gelegenheid van de herdenking van het 50-jarig bestaan van de parochie Hintham. “Dit spel wordt de parochianen aangeboden als dank aan allen die de mogelijkheid hebben geschapen de kerk met een prachtig orgel te verrijken.

Daarom moet je de revue dan ook zien als een familiefeestje waarop niemand mag ontbreken, alleen al niet omdat je medeparochianen zou beledigen, die dit alles met veel ‘zweet, bloed en tranen’ hebben tot stand gebracht.

U moogt geen droge geschiedenis van de parochie verwachten: We hebben allemaal schijnbaar zó braaf geleefd dat weinig feiten in de archieven stonden opgeschreven en brave lieve luitjes die het ene brave versje na het andere opzeggen..... Dat is er ook niet bij. Zoals u in het programma kunt zien is de revue een aaneenschakeling van muziek, dans, zang, voordracht en dat alles in keurige, fleurige kostuums.”

Op de foto onder ziet u uiterst rechts de slagerij van Cooijmans. Beide foto's komen uit het plakboek Revue 1960, dat is ondergebracht in de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch

Bijzonder is nog dat men “in Hintham voor het opvoeren van 'n revue bijna alles miste: bespeelbare ruimte, toneel-accommodatie, bestaand orkest, toneelvereniging, balletgroepen. Men kon dus nergens op teruggrijpen, dan op een grote groep zeer goed willende dames en heren

van de J.C. (jeugdcentrale Hintham. HdW) en nog beter welwillende jongens en meisjes. En deze allen dank ik uit de grond van m'n hart, want ze hebben het dan toch maar weer gedaan.

Als anderen afspraakjes, verjaardagsfeestjes hadden of van de televisie zaten te genieten lieten zij verloofde, verjaardag, televisie varen voor het gezamenlijke doel: repetitie!”, aldus Jan P.M. van den Boom in het J.C.-blad “De Belhamel”. Jan van den Boom vervolgt: “Straks wanneer u een gezellig avondje hebt gehad en voldaan naar huis keert, hebt dan tevens waardering voor al die niet-ge-noemden, die achter de coulissen de hele avond voor gordijnen, verlichting, grime, kostuum aankleding ongezien hebben gezorgd terwijl u zat te genieten.” Vermeld werd

Programmablad, waarin alle feestelijkheden rond 50 jaar Annakerk en Annaparochie staan vermeld. Het blad zit in het plakboek Revue Hintham 1960.

dat de revue maar liefst vier keer zou worden opgevoerd, dat pater Schrage de regie had, dat de muziek o.l.v. Arnold Wonders (onderwijzer te Hintham) stond, dat de grime werd verzorgd door mevrouw J. Thomas, dat het ballet volledig was ingestudeerd door Mej. Tr. de Bont en dat de tekst- en liedjesschrijver J.P.M. van den Boom was.

Deze foto komt uit het plakboek Revue Hintham 1960 in de Rosmalen collectie van Henk de Werd

De revue begint met de traditionele ouverture. Op het toneel verschenen de theaterdirecteur, een wielrenner, een gewichtsheffer, 3 danseressen, 2 zangertjes en de juffrouw voor de kassa en boy.

In de tekst lees ik, dat met die wielrenner de beroemde Gerrit Schulte wordt bedoeld, eveneens een parochiaan. “Wij hebben de hoge eer u heden avond te mogen daarstellen de alom bekende en alom gevierde wielrenner, un fou pedelant van wereldfabrikaat.... Wat zeg ik? Een renner van klasse van zuiver water.... Hij is de enigste renner ter wereld en nog niet ‘dagewezen’, die op zeer hoge leeftijd nog kampioen achtervolging werd en het baanrecord van de Antwerpse velobaan wist te breken, die als triomfater de overwinning van negenendertig zesdaagsen op zijn disconto wist te brengen...

Dat alles, mijne hoog-ge-eerde dames en heren is hier in Hintham ten aanschouwe van het poeblicum nog nooit vertoond. Wij zullen nog minstens een veertig jaar ons geduld moeten beoefenen om die kleine parochiaan Geritje Schulte dat rekord over een veertig jaar te zien evenaren....” Ik (HdW) voeg er aan toe, dat Geritje (of Gerrie) Schulte dat niet is gelukt en ook zijn broertje Jantje Schulte, die ik als onderwijzer in Hintham in de klas heb gehad, heeft die prestatie niet geleverd. Wanneer dan eindelijk de voorstelling begint klinkt luid en duidelijk het revuelied:

“Ut ken nouw lije” dit feest te vieren
En deze dag te gaan zwaaïen en zwieren
Hintham is jong nog pas vijftig jaren
Als we zo blijven, zullen we honderd halen
La-la-la la,la,la,la,la,la,la (4 keer)

Parochianen, doet allen mede!
Wij doen ons best en u bent tevreden
Laat ons nu zingen en de Brammetjes springen
“Ut ken nou lije” “den buut” is binnen
La-la-la la,la,la,la,la,la,la (4 keer)

“Ut ken nou lije” klinkt langs de straten
Wie geen plezier heeft, loopt in de gaten
Want vijftig jaren is jubileren
Zingt daarom mee ’t is toch te proberen
La-la-la la,la,la,la,la,la,la (4 keer).

Wat de muziek betreft schrijven de Sint Jansklokken: “Wel willen we met u nogmaals de hoogtepunten onder de loop nemen..... en dan komen we volop toe aan de muziek, de muziek in al haar getoonde en vertoonde facetten. Te beginnen met de voortreffelijke pianist, dan de uitstekende Wimtons, verder de leuke Hiroboys. Jammer dat de jongens geen microfoon hadden; in het lawaai van

‘De Nozems’ gingen ze finaal kopje-onder. Dan hebben we nog het pittige orkest met solisten die van toeten en blazen wisten, zoals die meeslepende trompettist en die plezierig roffelende xylofonist. En dan niet te vergeten de kranige drumband, die een perfecte indruk maakt; perfect niet alleen wat bazuïngeschal en tromgeroffel betreft, maar ook perfect wat show, optreden en uitmonstering aangaat. Alle lof dus aan de heer Wonders, die de algehele leiding van de ‘afdeling muziek’ had en aan de heer De Haas als gezellig entertainer en kundig begeleider.”

Links pastoor De Leijer, rechts Jan P.M. van den Boom en op de achtergrond de drumband van Hintham, die na de ondergang van de Jeugdcentrale Hintham zelfstandig verder ging en inmiddels is gefuseerd met de Rosmalense harmonie St. Cecilia. Foto uit het plakboek Revue Hintham 1960

Natuurlijk moeten we ook het ballet, ingestudeerd door mej. Tr. de Bont, niet vergeten. De genoemde Sint Jansklokken schrijven: “Lieve en leuke dansjes die met “oh” en “ach” door de aanwezige dames gevolgd en bewonderd werden en waarbij onze voorkeur meer ging naar de doodgewone dansjes dan naar de vertoningen op de spitzen, die bij jonge kinderen toch altijd iets krampachtigs hebben. “Ballet Menuette” gaf prachtige kostuums te zien en speciaal “De tinnen soldaatjes” hadden het ovationeel applaus dubbel en dwars verdiend. Een klank- en kleurrijke “tableau de la troupe” besloot het feestelijke programma en zette met ’n paar uithalen van de grote “drummerman” ’n lawaaiig punt achter het feest ter ere van de gouden parochie....”

Op deze foto zien we op de voorgrond de heer J.P.M. van den Boom en Mej. Tr. de Bont

*Deze drie foto's komen uit het plakboek Revue Hintham 1960. Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch.
Tekening balletdanseressen voor de revue.
Plakboek Revue Hintham 1960*

Scherfmozaïek Pieter Wiegersma gered op Landgoed Coudewater

Hans Groenewoud

Tijdens het opruimen van mijn archief trof ik een artikel aan uit het blad MONUMENTAAL van december 2019, al enige tijd geleden dus. Het betrof een reddingsoperatie van een zgn. “scherfmozaïek” van de bekende glazenier Pieter Wiegersma (1920-2009). Het mozaïek uit 1959 bevond zich onder een dunne stuc laag in een te slopen gebouw op Landgoed Coudewater aan de Berlicumseweg hier in Rosmalen. Het is recent –net op tijd dus– herontdekt!

Uit het artikel blijkt dat volgens kenners het mozaïek een waardevol kunstwerk uit de wederopbouwperiode (1945 – circa 1972) blijkt te zijn. Het was een periode die gekenmerkt werd door nieuw elan, gepaard gaand met een ware bouwexplosie. Nederland herstelde immers na de verwoestingen in de Tweede Wereldoorlog niet alleen de infrastructuur van steden, maar ging ook steeds grootschaliger bouwen. Belangrijk fenomeen uit de wederopbouw-periode is de samenwerking tussen opdrachtgevers, architecten en beeldend kunstenaars als gevolg van de invoering van de percentageregeling in 1952.

Wat hield destijds die percentageregeling in? Welnu, het was de bedoeling dat 1,5 procent van de totale bouwsom van overheidsgebouwen zoals gemeentehuizen, schoolgebouwen, ziekenhuizen, postkantoren en brandweerkazernes moest worden gereserveerd voor het aanbrengen van kunst. Het ideaal van de beeldend kunstenaars was en is

om kunst op laagdrempelige manier bij de mensen te brengen, dus mensen in hun leefomgeving met kunst in aanraking te laten komen.

Pieter Wiegersma was vooral vanaf 1938 actief als glazenier. Hij was een zoon van de Deurnese medicus/schilder Hendrik Wiegersma en broer van Friso

Wiegersma. Pieter woonde van 1942 tot 1944 en van 1948 tot 1999 op het bekende “Klein Kasteel” te Deurne. Na zijn vertrek woonde hij in de buurt van Brussel. Hij was de laatste Wiegersma die Deurne verliet, 82 jaar nadat zijn vader er als jonge arts kwam wonen. Pieter Wiegersma was oprichter en directeur van de Deurnese Musea “Het Dinghuis” en “De Wieger”. Wiegersma heeft na de oorlog vooral in Noord-Brabant heel veel glas-in-loodramen, waaronder in de Sint Jan in ‘s-Hertogenbosch, en wandtapijten vervaardigd. Ook maakte hij mozaïeken en reliëfs. De werken behoren tot de hoogtepunten van de naoorlogse monumentale kunst in Noord-Brabant.

Het scherfmozaïek op landgoed Coudewater is verwijderd door de bekende keramiekspecialist en restaurateur Arno van Sabben uit Oud-Beijerland. De komende tijd wordt het werk opgeslagen en geschikt gemaakt voor herplaatsing. Gezocht wordt nu naar een nieuwe passende locatie.

Er ligt een mooie taak voor onze heemkundekring hier zicht op te houden en te zorgen dat dit kunstwerk zeker in Rosmalen een waardige herbestemming krijgt. Mogelijk kan dit aanleiding zijn om een werkgroep op te starten, die aandacht blijft schenken aan het behoud van grote en kleine monumentale zaken binnen onze voormalige Gemeente Rosmalen. Ook het behouden van deze zaken behoort immers tot de taak van heemkundekringen: behouden van ons erfgoed.

Bronnen:

- Maandblad “MONUMENTAAL”; december 2019
- Wikipedia
- www.pieter-wiegersma.com

Zoektocht beeldhouwer van “Het lezende Meisje”

Hans Groenwoud

Al eerder verscheen vorig jaar een artikel van Jo Versteijnen naar de zoektochten die we als heemkundekring ondernemen om vragen, die we binnenkrijgen via onze website, zo goed mogelijk te beantwoorden. Soms zijn dat vragen waar je niet een-twee-drie een antwoord op kunt vinden en die je daardoor blijven intrigeren. Zeker als het een vraag is, die eigenlijk makkelijk op te lossen zou moeten zijn. Zo ging het ook met de volgende vraag.

Half januari j.l. kwam deze als volgt binnen:

- Voor sporthal De Hazelaar, vlakbij het Rodenborchcollege, staat een beeldje van een lezend meisje zittend

op een sokkel. Ik ben op zoek naar de maker en het jaar van ontstaan. Dus alle informatie is welkom. U mag mij ook verwijzen naar iemand die het wellicht wel weet. Bij voorbaat dank, Geert Donkers

Snel opgelost zou je zo denken! Maar niets was minder waar. Mijn eerste reactie op dit soort vragen is onze archiefman Jo Versteijnen inschakelen. Hij wist op dat moment ook geen oplossing. Wat we in dit geval bij een vraag over een beeldje doen is het boekje “Rosmalen in beeld” raadplegen, het boekje met de bekende suède-rode omslag, destijds uitgegeven door de Kunststichting Rosmalen. Het gold destijds als een soort vademecum van het gemeentelijk kunstbezit. Maar ook daarin was het beeldje niet te vinden.

Om toch verder te komen werden er diverse externe hulptroepen ingezet. Bij onderzoek in ons “Rosmalla Archief” vonden we een artikel van Henk de Werd in “Rosmalla Extra-05”, wat in zijn geheel was gewijd aan de geschiedenis van “De Rosmalense Huishoudschool”. Op pag. 30 in het artikel van Henk over de inmiddels naar de T.M. Kortenhorstlaan verhuisde school, staat een foto uit zijn knipselarchief met onderschrift “Schoolbeeldje onthuld”. Dit gebeurde bij de opening van de nieuwe L.H.N.O. De Bron in 1977. Maar ook hier: geen naam van de schepper van het beeldje. Intussen waren we wel in het bezit gekomen van een krantenknipsel uit het Brabants Dagblad uit 2014. Hierin schrijft ene Tom van der Meer het volgende:

- **Rosmalen krijgt lezend meisje terug.** Het bronzen beeldje

van het lezend meisje komt terug aan de T.M. Kortenhorstlaan in Rosmalen. Bij de sloop van De Bron in 2009 werd het weggehaald, maar na vijf jaar in een depot te hebben gelegen, komt Het Lezend Meisje binnenkort weer buiten te staan. Het beeldje is 125 centimeter hoog en is voor het eerst neergezet in 1977. Dat was ter gelegenheid van de opening van huishoudschool De Bron. Oorspronkelijk was het ook bedoeld als een studierend schoolmeisje. Bij de sloop van het gebouw in 2009 werd ook het beeldje weggehaald en ondergebracht in het gemeentelijk depot.

We vinden nog een volgend bericht:

- *Het bronzen beeld krijgt een plaats bij de ingang van het parkeerterrein voor Hazelaar, Rodenborch College en Stedelijk VSO aan de TM Kortenhorstlaan. Een passende plaats bij deze scholen, oorspronkelijk is het beeld ook gemaakt als schoolbeeld. De wijkraad wil het herplaatsen van het beeldje aandacht geven.*

Maar nog steeds geen beeldhouwer bekend! Dan ontdekt Jo Versteijnen een ander beeldje: “Meisje met boek”, wat in Ravenstein staat. Het lijkt opvallend veel op het Rosmalense beeld. Van dit beeldje is bekend dat schepper de Rosmalense kunstenaar Frans van der Burgt is, ook bekend van het beeld “De Bouwvakker” op de Driesprong hier in Rosmalen. Onze volgende stap was kijken op de website die de zoon van de kunstenaar, Guus, heeft ingericht ter nagedachtenis aan zijn vader. En ja, daar vinden we het terug. Maar vreemd; zonder verdere gegevens waar het zou zijn gebleven. We hebben Guus in kennis gesteld van onze bevindingen.

Ons raadsel is opgelost. Op 29 januari 2015 is het opnieuw onthuld door een aantal kinderen uit wijk De Sparrenburg. Weer werd een Rosmalens kunstwerk in ere hersteld.

Maar waarom ineens de belangstelling voor het beeldje? Geert Donders mailde me dat hij samen met de “Paadjesmakers” informatieve fiets- en wandeltochten maakt in en rond 's-Hertogenbosch. Zowel de binnenstad als de omgeving bieden wat natuur en geschiedenis betreft veel aanknopingspunten voor de tochten. De meeste routes hebben meestal als vertrek- of aankomstpunt station 's-Hertogenbosch. In ons geval betreft het een wandelbeeldentocht in en rond Rosmalen. Maar ons raadsel blijft: waarom wisten we niets van dit onderdeel van het Rosmalens kunstbezit? Achteraf blijkt het “rode boekje” enkel te gaan over het gemeentelijk kunstbezit. Vandaar waarschijnlijk dat het beeldje daarin ontbrak! Het wordt tijd dat we een goed overzicht gaan samenstellen over het kunstbezit van het oude Rosmalen!

MIEKE

**80 joar mit veul lief en leej
80 joar. Wa makte gej ammel meej?
Van bromolielempke noar elektries licht
Leidingwoater; De put gonk dicht
Zantpetjes, steegskes, de Krommehoek
Vur jouw ammel gesneje koek
Afgebroken oew eigen huiske
Vur jouw waar da un hil zwoar kruiske
Mar mit Lenas en Drieke en Geras en Wimme
Sloegde ge oew eige dur alles hinne
Mieke, da ut oew nog lang goet mag gaan, of hoe da ok mag
hiete
Da ge nog veul joare meut geniete
Van oew kender, oew kenderskender en die dur grut, van dees
en van dette
Is de wens van ons Berthy, ons kender en van
Driek van Grette.**

Voetbalhistorie uit ons eigen durpke (deel 4)

Rien van den Broek

Deel 4 Jan van Rosmalen (OJC)

Kort nadat OJC verhuisde van het voetbalveld aan de Nieuwendijk naar Sportpark De Hoef werd snel duidelijk dat er behoefte was aan een materiaal- en terreinbeheerder. Dit was meteen de start van, zoals later zou blijken, een markante Rosmalenaar.

Iedereen bij OJC Rosmalen kent Jan van Rosmalen, sinds de toenmalige OJC-voorzitter Jos van der Aa in 1967 Jan heeft weten te strikken. Generaties voetballers zijn met Jan opgegroeid. Als vrijwilliger pur sang voerde Jan zijn werkzaamheden uit. Als er werd gevoetbald of getraind was Jan als eerste aanwezig, hij opende en sloot de poort en de deuren. Bij wedstrijden gingen de vlaggen in top en zorgde hij voor de doelnetten en hoekvlaggen. In de rust bij wedstrijden zorgde hij voor de thee. Jan was behulpzaam bij het belijnen van de velden, hield de kleedkamers schoon en ga zo maar door.

Jan besteedde minimaal 50 uur per week aan zijn vrijwilligerswerk op Sportpark De Hoef. We schatten dat hij meer dan 350.000 bekertjes met thee heeft geschonken.

Jan is geboren in Rosmalen op 11 mei 1931. Hij was de zoon van Tinus van Rosmalen en Truike Dielissen en woonde in de Burgemeester Nieuwenhuijzenstraat. Jan had ook een bijnaam:

Foto v.l.n.r. staand Mien, Nel, Jan en Riek, zittend Tinus en Truike van Rosmalen – Dielissen.

Jan van de Rooi Trui, omdat zijn moeder Truike prachtig fel rood haar had.

Zijn grote verdiensten voor OJC Rosmalen bleven niet onopgemerkt. In 1990 werd Jan al onderscheiden door de KNVB en in dat jaar ontving hij ook de gouden speld van de NKS. Enkele jaren later tijdens het 50-jarig fusiejubileum (1990)

is Jan benoemd tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. Loco-burgemeester Rien van Grunsven reikte in het clubhuis op Sportpark De Hoef de onderscheiding uit.

Terug naar de polder. Jan maakte de verhuizing in 2005 van Sportpark De Hoef naar Sportpark De Groote Wielen nog helemaal mee. De explosieve groei van OJC met in die tijd al ca. 450 vrijwilligers en ook zijn leeftijd begonnen Jan parten te spelen.

Op 74-jarige leeftijd ging hij in 2005 met “voetbalpensioen”. Jarenlang daarna kwam Jan nog op de fiets naar De Groote Wielen om te helpen, ’n praatje te maken en als supporter van OJC.

Op enig moment ging de gezondheid van Jan sterk achteruit. Op 21 oktober 2016 is Jan van Rosmalen op 85-jarige leeftijd overleden en hebben we helaas afscheid moeten nemen van onze markante OJC-er Jan van Rosmalen.

OJC Rosmalen heeft in 2020 een stichting opgericht voor haar maatschappelijke betrokkenheid. Door deze stichting naar Jan van Rosmalen te vernoemen blijft Jan in de gedachten van heel veel OJC-ers en Rosmalenaren.

Een van de projecten van de stichting is het ophalen van voetbalherinneringen (OJC Rosmalen Football Memories) voor ouderen van 60+.

We zijn nog steeds op zoek naar voetbalclubiconen voor mooie historische voetbalverhalen. Stuur een email naar: voorzitter@heemkundekringrosmalen.nl en we nemen graag contact met u op.

Voor u gehoord

Harry Coppens †

Opa V. zaat op zonnen aauwen dag same te woone mi zonne zoon.

Toen traaje ze bèij in bè de Trappiste en wiere Broeder Thomas en Broeder Clemens.

Es de familie kwaam, brochte ze 'n klèin flèske sneevel meej; aauwe klaore.

De zoon zin dan: "Vòdder, we hebbe hier de gelofte afgeleed en dan meugde dè grèij niej drinke."

"Och jonge," zin senior,"gemeugt Onze Lieven Heer gerust 'n bietje verneuke".

In diej daag waar 'r nog zoo dè de klósterlinge d't èige moesse geesele ès ze iets verkeerds hà'n gedaon, mar d'n aauwe zin: "Daor doe ik niej òn mee, ik èij m'n èige wel 'n bietje"

't Waar vur 't menneke 'n hil gebeure; d'n Abt van de Abdij waar zelf nor de kerk gekomme um de 6e klassers te vùrme. En nou viel òn Tóntjes nog de eer te burt 'n dankwoord út te spreeke. Ge zult er mar veur staon ès 12-jaorig jungske.

Z'n ontboezeming waar dan ok orspronkelek en verrasend:

"Monseigneur, wij zijn blij dat U naar Lósbroek hebt wille komme, um hier de geest te geeve."

Unnen broeder vam d'Abdij van Berne van hooge leeftèd, liet vort 'n vochtig spoor achter èssiej d'n trap opliep. "Zulke gebreken worden wij geacht met de mantel der liefde te bedekken", zin d'n Abt.

Toch kossiej 't niej laote um 'r un grap over te make: Hij zin: "Onzen broeder Jan is bekant 60 jaor Norbertijn en nou denkt natuurlijk iedereen aon 'n fist, mar nee hoor, ik heb enkel de volgende mededeling: "Onzen broeder Jan is behalve Norbertijn sens kort vort Trappist!"

'n Schón wijf! Daor kriege m'n feeters spontaan 'n ereksie af!

Ze hà 'n huidje....ès unne pèrzik.van 6 mònd oud. En 't duurde ure tot ze d'r utzaag, zoo ze d'r utzaag.

D'r zaat 'n jungske in d'n trein mi zonne papa. Ze zaate krèk tegenover 'n vrouw diej struma hà en 't jungske moes zo kijke en wijze. Tot diej vrouw 't beuì waar en griens : "Es ge nou niej ophaauwt, dan freet ik oew op!"

't Jungske antwoordde mee: "Mar dan moete uurst wèl diejen andere inslikke."

't Is weer vur groote snotneuze en klèin piemelkes.(Gezegd wanneer het guur voorjaarsweer is.)

Hij waar dun van haor en zij dik van hum.

D'r waar 'ns 'ne weduwnaar in Aaste diej zocht 'n vrouw diej-t-em paaste,
Dè waar òk gin wonder,
Hij kos echt niej zonder,
hà vruuger al moete vaaste

Trekke Trui, de koew mó't kalve.(Aanmoediging om hard te werken)

Ik zal oew vur deze keer geleuve, mar dan meude noit mer liege.(Gezegd wanneer iemand iets onwaars vertelt.

Ge kunt 't van de vloer eete.....D'r li zat.

Niej maauwe over de koffie; d'r kumt 'ne tèd dè gè òk oud en slap zult zèn.

Beeter sneuw op 't dak ès gin stroi.(Grijs is beter dan kaal)

Es ik jou niej hà en de vurdeur, dan moes ik altèd aachterum. (Loos compliment)

Ge kunt 't drèije zò ge wilt, mar de kont blèf aachter.(Gezegd tegen iemand die zich ergens uit probeert te kletsen.)

Haauw't oewen buurman in ere, mar ló't de heg staon. (Overloop elkaar niet)

't Weer trekt òn de wortel. (Gezegd bij groeizaam weer in het voorjaar)

Es lulle worst waar, dan hadde gè nooit ginnen honger.

D'n dieje, diej lult unnen dooien hond nog kepot.(Kletst de oren van je hoofd.)

Hij trok z'n romme gaauw op.(Hij bond snel in.)

Rooke?...Meneer, ès dè goed waar vur unne mins, had er Onze Lieven Heer wel een schoorsteentje op gezet!